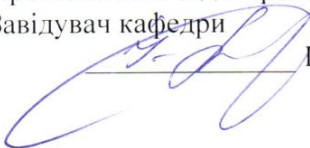

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Кафедра соціальної роботи та реабілітації

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан гуманітарно-педагогічного
факультету
Ірина САВИЦЬКА
«_____» _____ 2023 р.

«СХВАЛЕНО»
на засіданні кафедри соціальної роботи
та реабілітації
Протокол № 5 від 9 травня 2023 р
Завідувач кафедри
Ірина СОПІВНИК

«РОЗГЛЯНУТО»
Гарант ОП «Соціальна робота»
першого (бакалаврського) рівня
Ірина ДЕМЧЕНКО

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЕТИКА ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

спеціальність 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійна програма «Соціальна робота»
факультет гуманітарно-педагогічний
розробник Чекаль Л.А. канд.філос. наук, доцент

м. Київ – 2023 р.

1. Опис навчальної дисципліни

«Етика та міжнародні стандарти соціальної роботи»

Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень		
Освітній ступінь	ОС «Бакалавр»	
Спеціальність	231 – «Соціальна робота»	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Обов'язкова	
Загальна кількість годин	150	
Кількість кредитів ECTS	5,0	
Кількість змістових модулів	2,0	
Курсова робота	-	
Форма контролю	Екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки	2	2
Семестр	4	6
Лекційні заняття	72 год.	14 год.
Практичні, семінарські заняття	78 год.	16 год.
Лабораторні заняття		
Самостійна робота	150 год.	76 год.
Індивідуальні завдання		
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних самостійної роботи студента –	10/12 год. 11 год.	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Етика та міжнародні стандарти соціальної роботи» є ознайомити студентів з теоретичними, законодавчими й практичними особливостями етики та міжнародних стандартів соціальної роботи та сформувати в них навички роботи зі сприяння оптимальній адаптації індивіда до соціального середовища в процесі становлення його особистості.

Завданням курсу є оволодіння такими компетентностями:

1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів.
2. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
3. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
5. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
6. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
7. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
8. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
9. Здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел.
10. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.
11. Визначеність і наполегливість щодо вирішення поставлених завдань і взятих обов'язків.
12. Здатність прогнозувати перебіг різних соціальних процесів.
13. Знання і розуміння нормативно-правової бази стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення.
14. Здатність до аналізу соціально-психологічних явищ, процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи і громади.
15. Знання і розуміння організації та функціонування системи соціального захисту і соціальних служб.
16. Здатність до співпраці у міжнародному середовищі та розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці.
17. Здатність застосовувати сучасні експериментальні методи роботи з соціальними об'єктами.
18. Здатність розробляти шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення.
19. Здатність до розробки та реалізації соціальних проектів і програм.
20. Здатність до застосування методів менеджменту для організації власної професійної діяльності.
21. Здатність дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи.
22. Здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері.

3. Програма та структура навчальної дисципліни для повного терміну денної (заочної) форми навчання

	Кількість годин
--	-----------------

Назви змістових модулів і тем	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади етики соціальної роботи												
Тема 1. Етика, мораль, духовність: етимологія, головні дефініції. Структура етики. Значення в сучасному світі.	18	4	4			10	10	2	2			6
Тема 2. Етичні категорії. Їх генеза і трансформації. Давньосхідні підходи до етичних цінностей.	22	6	6			10	12	4	2			6
Тема 3. Генеза етичних концепцій Сакральні джерела загальнолюдської моралі.	22	6	6			10	8					8
Тема 4. Періодизація морально-етичних вчень в історії етичної думки. Давньогрецька класика V-IV ст. до Р.Х. про моральну людину.	18	4	4			10	8		2			6
Тема 5. Етичні вчення доби елінізму: стоїцизм, скептицизм, епікурейство, цинізм.	16	4	4			8	8					8
Тема 6. Духовна особистість доби Середньовіччя: християнські чесноти та людські добродієвості. Віра і розум.	16	4	4			8						
Тема 7. Гуманізм та антропоцентризм доби Відродження. Фортуна, меценатство та інтелектуальний героїзм.	18	4	6			8						
Тема 8. Етичні погляди мислителів Нового часу: природні права та раціоналізована свобода; здоровий егоїзм та суспільна угода.	18	4	4			10						

Разом за змістовим модулем 1	148	36	38			74	40	2	2			36
Змістовий модуль 2. Класичні та неklasичні етичні концепції та міжнародні стандарти соціальної роботи в різних країнах світу												
Тема 1. Етика французького Просвітництва XVIII ст. Утилітаризм, романтизм та антиклерикалізм.	14	2	4			8	16	2				14
Тема 2. Класичні етичні концепції XVIII-XIX ст. Природа і культура. Свобода і моральність.	10	2	2			6	8					8
Тема 3. Етичний контекст вітчизняних ірраціонально-релігійних концепцій. Антропологічні вчення.	12	2	2			8	8					8
Тема 4. Європейський ірраціоналізм та неklasичні етичні вчення кінця XIX – початку XX століть.	14	4	4			6	8					8
Тема 5. Моральне обличчя людини в сучасних етичних концепціях. Постмодерне тлумачення моральності.	14	4	4			6						
Тема 6. Аксиологічна реконструкція в контексті глобальних проблем сучасності. Україна у 2022 році як епіцентр вибуху глобальних проблем сучасності.	14	2	4			8						
Тема 7. Особливості побудови добробуту та соціального захисту у США та Великій Британії. Міжнародні декларації та кодекси щодо етики соціальної роботи.	16	4	4			8						
Тема 8. Сучасні стандарти соціального добробуту у розвинутих країнах Азії та Близького Сходу.	16	4	4			8						
Тема 9. Зразки етичної цивілізованості у соціумах Скандинавії.	14	4	4			6	8					8
Тема 10. Соціальні держави Європи та	14	4	4			6	8					8

міжнародні стандарти суспільного благополуччя.												
Тема 11. Етика, етикет та виховні практики різних країн світу.	14	4	4			6	8					8
Разом за змістовим модулем 2	152	36	40			76						
Усього годин	300	72	78			150	120	6	6			108

Тезисний конспект лекцій з дисципліни «Етика та міжнародні стандарти соціальної роботи»

Змістовий модуль 1. «Теоретичні засади етики соціальної роботи»

Тема лекційного заняття 1. Етика, мораль, духовність: етимологія, головні дефініції. Структура етики. Значення етичних наративів у сучасному світі. – 4 год.

Аксіологічний вимір глобальних проблем сучасності: війна і мир, екологія, демографія, енергетика, пандемії, взаємодії культур. Етика – філософське вчення про мораль (антропологічна та релігійно-етична проблематика в філософії). Структура та генеза моралі. Моральна свідомість. Викривлення моральної свідомості та загальнолюдських цінностей за тоталітарних систем: авторитаризм, соціальна примусовість – неволя, страх, девальвація моральних цінностей, значення індивіда та його творчих потенцій.

Тема лекційного заняття 2. Етичні категорії. Їх генеза і трансформації. Давньосхідні підходи до загальнолюдської моралі – 6 год.

Від первісних табу до високоабстрактних етичних категорій. Структурно-функціональний аналіз первісного світогляду. Зачатки моралі. Раціональне та ірраціональне в моралі, їх співвідношення в процесі генези соціуму. Структура етики: емпірична, раціональна, нормативна, професійна. Давньосхідні підходи до етичних цінностей. Тлумачення етичних категорій мислителями Давнього Китаю (конфуціанство, даосизм).

Тема лекційного заняття 3. Генеза етичних концепцій. Сакральні джерела загальнолюдської моралі – 6 год.

Етичні концепції у давньоіндійських релігійно-світоглядних системах (індуїзм, буддизм). Індуїзм щодо загальних морально-етичних наративів. Синтоїстське аксіологічне світосприйняття. Сакральні джерела загальнолюдської моралі: давньослов'янські морально-етичні тексти-пам'ятки, Біблія, Коран, Трипітака, Веди, Кодзіки, Ніхонги, Фудоки, Тора, Авеста.

Тема лекційного заняття 4. Періодизація морально-етичних вчень в історії етичної думки. Давньогрецька класика V-IV ст. до Р.Х. про моральну людину – 4 год.

Три етапи античної мудрості. Релятивістські засади софістичного вчення про людину. Класична антична доба: панлогізм Сократа у моральному вченні. Платон про розумову та емоційну складові душі. Аристотелеве вчення про етичні та діаноетичні чесноти як вищій щабель античної класичної етики («Нікомахова етика»).

Тема лекційного заняття 5. Етичні вчення доби елінізму: стоїцизм, скептицизм, епікурейство, цинізм – 4 год.

Стоїцизм Луція Сенеки та Марка Аврелія та «апатія» як ідеал мудреця. Скептицизм Піррона та Секста Емпірика. Кінічне вчення Діогена. Епікурейство: гедонізм, евдемонізм та «атараксія».

Тема лекційного заняття 6. Духовна особистість доби Середньовіччя: християнські чесноти та людські добродієвості. Віра і розум – 4 год.

Загальні моральні настанови християнства: від Символу віри і засудження ересей на Вселенському Нікейському Соборі – до етичного вчення Томи Аквінського. Августин Аврелій про три різновиди гріха, людський вимір часу та Місто Боже. Вчення Томи Аквінського про чотири добродієвості. Християнські чесноти та людські добродієвості. Віра і знання.

Тема лекційного заняття 7. Гуманізм та антропоцентризм доби Відродження. Фортуна, меценатство та інтелектуальний героїзм – 4 год.

Антропоцентризм та теоцентризм Ренесансу. Етичні та естетичні цінності античності та доби Відродження. Меценатство Римських Пап. Свобода як фортуна. Інтелектуальний героїзм та бескомпромісність Дж. Бруно. Аморалістична концепція Н. Макіавеллі («Правитель»).

Тема лекційного заняття 8. Етичні погляди мислителів Нового часу: природні права та раціоналізована свобода; здоровий егоїзм та суспільна угода – 4 год.

Т. Гоббс та Ю. Оріховський про природні права людини та демократичну державу («Левіафан»). Здоровий егоїзм та принципи самозбереження у вченні Дж. Локка. Етичний контекст «Cogito ergo sum» Р. Декарта. Раціоналізована свобода у тлумаченні Б. Спінози. Теодицея Г. Лейбніца.

Змістовий модуль 2. «Класичні та неklasичні етичні концепції та міжнародні стандарти соціальної роботи в різних країнах світу»

Тема лекційного заняття 1. Етика французького Просвітництва XVIII ст. Утилітаризм, романтизм та антиклерикалізм – 2 год.

Практицизована мораль та утилітарне вчення П.-А. Гольбаха. Антиклерикалізм та вимоги «свободи совісті» в концепціях Вольтера та Д. Дідро. Дослідження рис характеру різних народів Ш. Луї де-Монтеск'є («Про Дух Законів»). Романтизм та утопізм у творчості Ж. Ж. Руссо.

Тема лекційного заняття 2. Класичні етичні концепції XVIII-XIX ст. Природа і культура. Свобода і моральність – 2 год.

Розмежування сфер природи і культури та етичні категорії у працях І. Канта. Людина як мета у «категоричному імперативі». Етична концепція Й. Г. Фіхте. Свобода як критерій прогресу людства в етиці Г. В. Ф. Гегеля.

Тема лекційного заняття 3. Етичний контекст вітчизняних ірраціонально-релігійних концепцій. Антропологічні вчення – 2 год.

Три світи у вченні Г. Сковороди та морально-духовні цінності. «Етика серця» П. Юркевича. Персоналістська морально-етична концепція М. Бердяєва. Ф. Достоєвський про антропологічні корені зла.

Тема лекційного заняття 4. Європейський ірраціоналізм та неklasичні етичні вчення кінця XIX – початку XX століть – 4 год.

Концепція «На тому стою...»: від М. Лютера – до С. К'єркегора - та до Ж. Ліотара. Ф. Ніцше про соціалізацію та релігію як шляхи антропологічного декадансу. З. Фрейд про корені моральності. Етика американського прагматизму: Ч. Пірс, В. Джемс, Дж. Дьюї.

Тема лекційного заняття 5. Моральне обличчя людини в сучасних етичних концепціях. Постмодерне тлумачення моральності – 4 год.

Хосе Ортега-і-Гассет про людину, моральність і владу («Бунт мас»). Ф. Фукуяма про мораль, свободу і демократію. Ж. Ліотар «Могила інтелектуала». Постмодерне тлумачення моральності індивіда: «яппі» та «зомбі».

Тема лекційного заняття 6. Аксиологічна реконструкція в контексті глобальних проблем сучасності. Україна у 2022 році як епіцентр вибуху глобальних проблем сучасності – 2 год.

Загальнолюдські духовні цінності та найважливіші риси гідної особистості у цивілізованому світі. Зразки ментальності особи, вирощеної провладною пропагандою у тоталітарному суспільстві. Драматичні колізії української історії за часів радянщини. Кінець сповзання до латентної релятивізації особистісних загальнолюдських цінностей, позначений розпочатою Росією війною проти України. Особистісні трансформації сучасності: від постмодерного індивіда – до духовно зрілого громадянина.

Тема лекційного заняття 7. Особливості побудови добробуту та соціального захисту у США та Великій Британії. Міжнародні декларації та кодекси щодо етики соціальної роботи – 4 год.

Системи соціального захисту у США та Великій Британії. Освіта. Охорона здоров'я. Податкова політика. Соціальна політика у сфері підтримки молоді, пенсіонерів, жінок та дітей. Система страхування. Політика щодо працевлаштування та підтримки безробітних, інвалідів. Міжнародні декларації та кодекси щодо етики соціальної роботи.

Тема лекційного заняття 8. Сучасні стандарти соціального добробуту у розвинутих країнах Азії та Близького Сходу – 4 год.

Системи соціального захисту в Ізраїлі, Японії, Китаї, ОАЕ, Сингапурі, Південній Кореї, Австралії, Йорданії, Індії. Освіта. Охорона здоров'я. Податкова політика. Соціальні аспекти підтримки молоді, пенсіонерів, жінок та дітей. Система страхування. Політика щодо працевлаштування та підтримки безробітних, інвалідів. Кодекси щодо етики соціальної роботи.

Тема лекційного заняття 9. Зразки етичної цивілізованості у соціумах Скандинавії – 4 год.

Системи соціального захисту у Швеції, Фінляндії, Норвегії та Данії. Освіта. Охорона здоров'я. Податкова політика. Соціальна політика у сфері підтримки молоді, пенсіонерів, жінок та дітей. Система страхування. Політика щодо працевлаштування та підтримки безробітних, інвалідів. Кодекси щодо етики соціальної роботи.

Тема лекційного заняття 10. Соціальні держави Європи та міжнародні стандарти суспільного благополуччя – 4 год.

Системи соціального захисту у Німеччині, Франції, Португалії, Італії, Іспанії, Ірландії, Шотландії, Польщі. Освіта. Охорона здоров'я. Податкова політика. Соціальна політика у сфері підтримки молоді, пенсіонерів, жінок та дітей. Система страхування. Політика щодо працевлаштування та підтримки безробітних, інвалідів. Кодекси щодо етики соціальної роботи.

Тема лекційного заняття 11. Етика, етикет та виховні практики різних країн світу – 4 год.

Становлення і розвиток етико-виховних традицій у різних країнах світу. Особливості етикету різних націй та етносів. Вітчизняні виховні традиції і школи. Міжнародні декларації та етичні кодекси. Специфіка їх застосування у соціальній роботі.

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Не передбачено робочим навчальним планом	

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Етика, мораль, духовність: етимологія, головні дефініції. Структура етики. Значення етичних наративів у сучасному світі.	4
2	Етичні категорії. Їх генеза і трансформації. Давньосхідні підходи до загальнолюдської моралі	6
3	Генеза етичних концепцій. Сакральні джерела загальнолюдської моралі	6
4	Періодизація морально-етичних вчень в історії етичної думки. Давньогрецька класика V-IV ст. до Р.Х. про моральну людину	4
5	Етичні вчення доби елінізму: стоїцизм, скептицизм, епікурейство, цинізм	4
6	Духовна особистість доби Середньовіччя: християнські чесноти та людські добродієвності. Віра і розум	4
7	Гуманізм та антропоцентризм доби Відродження. Фортуна, меценатство та інтелектуальний героїзм	6
8	Етичні погляди мислителів Нового часу: природні права та раціоналізована свобода; здоровий егоїзм та суспільна угода	4

9	Етика французького Просвітництва XVIII ст. Утилітаризм, романтизм та антиклерикалізм	4
10	Класичні етичні концепції XVIII-XIX ст. Природа і культура. Свобода і моральність	2
11	Етичний контекст вітчизняних ірраціонально-релігійних концепцій. Антропологічні вчення	2
12	Європейський ірраціоналізм та некласичні етичні вчення кінця XIX – початку XX століть	4
13	Моральне обличчя людини в сучасних етичних концепціях. Постмодерне тлумачення моральності	4
14	Аксіологічна реконструкція в контексті глобальних проблем сучасності. Україна у 2022 році як епіцентр вибуху глобальних проблем сучасності	4
15	Особливості побудови добробуту та соціального захисту у США та Великій Британії. Міжнародні декларації та кодекси щодо етики соціальної роботи	4
16	Сучасні стандарти соціального добробуту у розвинутих країнах Азії та Близького Сходу	4
17	Зразки етичної цивілізованості у соціумах Скандинавії	4
18	Соціальні держави Європи та міжнародні стандарти суспільного благополуччя	4
19	Етика, етикет та виховні практики різних країн світу	4
	Разом годин практичних занять:	78

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Не передбачено робочим навчальним планом	

7. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ			
ОКР «Бакалавр» Напрямок підготовки «Соціальна робота»	Кафедра <u>Соціальної роботи та реабілітації</u> 2022-2023 навч. рік	ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1 з дисципліни «Етика та міжнародні стандарти соціальної роботи»	Затверджую Зав. кафедри (підпис) <u>Сопівник І.В.</u> 02.05.2022р.

1. Етика – це наука про....
2. За походженням етика належить до: а) моралі; б) філософії; в) релігії; г) юриспруденції.
3. Етика як окрема наука виокремилася у кінці: а) 18 ст; б) 14 ст; в) 16 ст.; г) 12 ст.
4. Який розділ етики вивчає походження моралі, її сутність, специфіку та структуру: а) історія етики; б) професійна етика; в) загальна теорія моралі; г) описова етика.
5. Однією із основних функцій етики є: а) моралізуюча; б) нормоутворювальна; в) пізнавальна; г) особистісно-орієнтована.
6. Предметом етики є ...

7. Термін «моральність» ввів в обіг:

а)	Аристотель
б)	Платон
в)	Цицерон
г)	Квінтіліан

8. Виберіть відповідні характеристики структурних компонентів етики:

а)	описова	1) зведення вимог, відповідно до суспільних моральних норм
б)	загальна теорія моралі	2) засвоєння людьми встановлених моральних норм поведінки
в)	нормативна	3) описує та обґрунтовує особливості моралі різних професійних груп
г)	педагогічна	4) аналізує звичаї, моральні чесноти людей, спільнот
д)	професійна	5) досліджує коло етичних проблем в процесі розвитку різних суспільств
е)	історія етичної думки	6) вивчає походження моралі, її сутність, структуру, специфіку

9. Скільки добродетей виділив Аристотель?

- а) 8
- б) 15
- в) 3
- г) 10

10. Хто із представників Античності розробив своєрідний кодекс педагогічної етики?

- а) Аристотель
- б) Квінтіліан
- в) Сократ
- г) Протагор

11. Основою моральної доктрини епохи середньовіччя була

- а) теологія
- б) гуманізм
- в) естетика

12. Головний засіб самовдосконалення, самопізнання, самовиховання християнина – .....

13. .... вважав, що педагог має бути мільйонером моральності, розуму й фізичної сили.

14. .... вважав, що у формуванні педагогічної моралі особистості вчителя чільне місце посідає самосвідомість

15. .... покладав в основу педагогічної етики любов, ласку, добро.

16. Властивість моралі, за якою мораль пов'язана з її здатністю до схвалення чи засудження явищ соціальної практики, дій, вчинків, поведінки людини, інших соціальних суб'єктів.

17. Форма вираження повелінь (приписів, вимог), спосіб їх реалізації, що орієнтує особистість залежно від конкретно-історичних умов, обставин на конформізм, адаптацію до встановлених суспільством стандартів поведінки; є однією з властивостей моралі.

18. Що означає світоглядна функція моралі?

19. Знайдіть відповідність між рівнями моральної свідомості і їх елементами

1) раціонально-теоретичний 2) почуттєвий	А) моральні почуття Б) емоції В) моральні мотиви Г) переконання Д) етичні знання Е) ціннісні (моральні) орієнтації
---	---

20. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України складається з двох частин: етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи та ....

21. Вставте пропущені слова: Перелік базових етичних ідей і традицій, що стають підґрунтям для прийняття етичного рішення в соціальній роботі – це..... діяльності спеціалістів із соціальної роботи .

22. Оберіть із нижче наведених тверджень етичні принципи СПД:

- а) повага до гідності кожної людини;
- б) допомагати всім клієнтам рівною мірою;
- в) конфіденційність;
- г) доступність послуг;
- д) визнавати пріоритети професійної відповідальності над власними інтересами.

23. Оберіть із нижче наведених тверджень етичні норми поведінки соціального працівника:

- а) повага до гідності кожної людини;
- б) допомагати всім клієнтам рівною мірою;
- в) конфіденційність;
- г) доступність послуг;
- д) визнавати пріоритети професійної відповідальності над власними інтересами.

24. Підвищувати статус соціальної та соціально-педагогічної роботи відноситься до етичних норм:

- а) щодо клієнта;
- б) щодо колег;
- в) щодо професії.

25. Звертати увагу відповідних організацій на будь-які порушення положень Етичного кодексу відноситься до етичних норм:

- а) стосовно клієнта;
- б) стосовно керівних організацій;
- в) стосовно колег.

26. Визнавати і поважати наміри, відповідальність клієнтів за прийняте рішення відноситься до етичних норм:

- а) стосовно клієнтів;
- б) стосовно професії;
- в) стосовно колег.

27. На цьому терміні ґрунтується правило етики відносин соціального педагога з клієнтом, за яким фахівець зобов'язаний використовувати всі свої знання, вміння і якості з метою надання повної допомоги клієнтові.

28. Сукупність правил поведінки щодо зовнішнього вигляду, мовлення тощо називається...

29. Упереджене ставлення до клієнта, що ґрунтується на ознаках віросповідання, расової приналежності - ...

30. Оберіть з нижче наведених понять етичні терміни:

- а) глухий;
- б) німий;
- в) з вадами зору;
- г) з порушеннями слуху;
- д) обмеженими можливостями;
- е) особливими освітніми потребами;
- є) жертва ДЦП.

Контрольні питання з «Етики та міжнародних стандартів соціальної роботи»

1. Етика, мораль, духовність: етимологія, дефініції, значення в сучасному світі.
2. Аксиологічний вимір глобальних проблем сучасності: війна і мир, екологія, демографія, енергетика, пандемії.
3. Мультикультуралізм та етнонаціональна ідентичність. Ціннісний аспект взаємодії культур.
4. Етика як філософське вчення про мораль. Предмет та об'єкт дослідження в етиці.
5. Антропологічна та релігійно-етична проблематика в філософії (східна парадигма світосприйняття).
6. Структура моралі. Моральна свідомість, її генеза.
7. Викривлення моральної свідомості та загальнолюдських цінностей у тоталітарних системах.
8. Особливості негативного впливу авторитаризму на формування особистості.
9. Етичні категорії (поняття) та шляхи їх трансформації.
10. Первісні табу як зачатки моралі. Структурно-функціональний аналіз первісного світогляду.
11. Раціональне та ірраціональне в моралі: їх співвідношення в процесі генези соціуму.
12. Структура етики: (етика емпірична та раціональна, нормативна та професійна).
13. Тлумачення етичних категорій у давньому Китаї (Конфуцій та конфуціанство).
14. Антропологічно-етичне вчення Лао-цзи та даосизм.
15. Синтоїстська мораль та сучасне етичне світосприйняття й етикет Японії.
16. Етичні концепції давньо-індійських світоглядно-релігійних систем (індуїзм, буддизм).
17. Іудаїзм про загальні морально-етичні наративи.
18. Вітчизняні сакральні джерела загальнолюдської моралі: давньослов'янські морально-етичні тексти-пам'ятки (Повість минулих літ, Велесова Книга, Пісня птахи-Гамаюн).
19. Світові сакральні джерела загальнолюдської моралі: Біблія, Тора, Коран, Трипітака, Веди, Авеста, Кодзіки, Ніхонги...)
20. Періодизація морально-етичних вчень в історії етичної думки.
21. Концептуалізація етики за класичної античної доби (Сократ, Платон, Аристотель).
22. Перші спроби панлогізму в етиці. Сократичний етичний раціоналізм.
23. Платон про розумову та емоційну складові душі.
24. Аристотель про діаноетичні та етичні чесноти («Нікомахова етика»).
25. Антропологічні етичні концепції доби еллінізму: стоїки, скептики, епікурейці, циніки про моральність.

26. Генеза поняття «свобода» протягом історії: рок в Античності, фатум у Середньовіччі, фортуна у добу Відродження, раціональна свобода Нового часу.
27. «Мета мудреця» різних часів і народів: нірвана, ву-вей, апатія, атараксія, царство Боже, любов до ближнього, свобода, творчість, «праця до душі» (згадати джерело – персоналії).
28. Загальні моральні настанови християнства (Старий Заповіт, Новий Заповіт).
29. Духовна людина Середньовіччя, риси її за Августином, Т. Аквінським.
30. Християнські чесноти та людські моральні якості. Віра і знання.
31. Свобода совісті та богообраність особистості у морально-етичному вченні протестантизму.
32. Гуманізм та антропоцентризм як світоглядні орієнтири доби Відродження.
33. Аморалістичні риси етичної концепції Н. Макіавеллі.
34. Меценатство та моральний вибір як етичні феномени Ренесансу.
35. Вчення про природні права людини Ю.-С. Оріховського.
36. Етичні погляди мислителів Нового часу (XVII ст.). (Т. Гоббс, Г. Лейбніц, Б. Спіноза).
37. Свобода совісті та антиклерикалізм у концепціях французького Просвітництва XVIII ст. (Вольтер, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо)
38. Утилітаризм та практицизована мораль у етиці П.-А. Гольбаха.
39. Дослідження рис характеру різних народів-етносів Ш.-Л. де-Монтеск'є.
40. Етичне вчення («категоричний імператив») І. Канта.
41. Релігійно-етична «етика серця» Г. Сковороди.
42. Міра свободи як критерій суспільного прогресу у Г.В.Ф. Гегеля.
43. Роль біологічного чинника, волі індивіда в етичній концепції Ф. Ніцше.
44. Психічні корені моральної поведінки людини в психоаналізі З. Фрейда.
45. Свобода обирати себе як гасло екзистенційної етики (М. Хайдеггер, Ж.-П. Сартр, А. Камю)
46. Етика американського прагматизму (Ч. Пірс, У. Джемс, Дж. Дьюї).
47. Україна XXI ст. як епіцентр глобальної аксіологічної реконструкції.
48. Моральні риси індивіда в постмодерних соціально-етичних концепціях (Ж.-Ф. Ліотар, Ж. де-Льоз, Ф. Фукуяма про яппі, зомбі та свободу).
49. Етика, етикет та особливості соціальної політики й соціального захисту країн європейської цивілізації (на вибір: країни Європи, США, Канада).
50. Етика, етикет та особливості соціальної політики й соціального захисту країн Азії та Близького Сходу (на вибір: Японія, Ізраїль, Сингапур, ОАЕ, Китай, Малайзія).

8. Методи навчання

Успіх навчання загалом залежить від внутрішньої активності студентів, від характеру їхньої діяльності, то саме характер діяльності, ступінь самостійності та творчості мають бути важливими критеріями у виборі методу.

Пояснювально-ілюстративний метод. Студенти здобувають знання, слухаючи розповідь, лекцію, з навчальної або методичної літератури, через екранний посібник у «готовому» вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, вони залишаються в межах репродуктивного (відтворювального) мислення. Такий метод якнайширше застосовують для передавання значного масиву інформації. Його можна використовувати для викладення й засвоєння фактів, підходів, оцінок, висновків.

Репродуктивний метод. Ідеться про застосування вивченого на основі зразка або правила. Діяльність тих, кого навчають, є алгоритмічною, тобто відповідає інструкціям, розпорядженням, правилам - в аналогічних до представленого зразка ситуаціях.

Метод проблемного викладення. Використовуючи будь-які джерела й засоби, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різні підходи, показує спосіб розв'язання поставленого завдання. Студенти стають ніби свідками і співучасниками наукового пошуку.

Частково-пошуковий, або евристичний метод. Його суть - в організації активного пошуку розв'язання висунутих педагогом (чи самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під керівництвом педагога, або на основі евристичних програм і вказівок. Процес мислення набуває продуктивного характеру, але його поетапно скеровує й контролює педагог або самі студенти на основі роботи над програмами (зокрема й комп'ютерними) та з навчальними посібниками. Такий метод, один з різновидів якого є евристична бесіда, - перевірений спосіб активізації мислення, спонукання до пізнання.

Дослідницький метод. Після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань та короткого усного або письмового інструктажу ті, кого навчають, самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження й виміри та виконують інші пошукові дії. Ініціатива, самостійність, творчий пошук виявляються в дослідницькій діяльності найповніше. Методи навчальної роботи безпосередньо переходять у методи, які імітують, а іноді й реалізують науковий пошук.

9. Форми контролю

Контроль знань і умінь студентів (поточний і підсумковий) з дисципліни здійснюється за допомогою поточного контролю, проміжної та підсумкової атестації. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Проміжна атестація проводиться після вивчення програмного матеріалу кожного змістового модуля, тобто двічі, і визначає рівень знань студента з програмного матеріалу змістового модуля, отриманих під час лекцій, практичних та самостійної роботи. Проміжна атестація може проводитися у формі тестування, письмової контрольної роботи, колоквиуму, результату експерименту, індивідуально-дослідної роботи, оформленої належним чином.

Рейтинг студента із засвоєння дисципліни визначається за 100 бальною шкалою. Він складається з рейтингу з навчальної роботи, для оцінювання якої призначається 70 балів, і рейтингу з атестації (екзамену) – 30 балів.

Критерії оцінки рівня знань на практичних заняттях. Рівень знань оцінюється: «відмінно» – студент дає вичерпні, обгрунтовані, теоретично і практично вірні відповіді не менш ніж на 90% запитань, рішення задач та практичні вправи вірні, демонструє знання підручників, посібників, інструкцій, проводить узагальнення і висновки, акуратно оформляє завдання, був присутній на лекціях, має конспект лекцій чи реферати з основних тем курсу; «добре» – коли студент володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді, був присутній на лекціях, має конспект лекцій чи реферати з основних тем курсу; «задовільно» – коли студент дає правильну відповідь не менше ніж на 60% питань, або на всі запитання дає недостатньо обгрунтовані, невичерпні відповіді, допускає грубі помилки, які виправляє за допомогою викладача. При цьому враховується наявність конспекту за темою завдань та самостійність; «незадовільно з можливістю повторного складання» – коли студент дає правильну відповідь не менше ніж на 35% питань, або на всі запитання дає необгрунтовані, невичерпні відповіді, допускає грубі помилки. Має неповний конспект лекцій.

Підсумкова (загальна оцінка) курсу навчальної дисципліни. Є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове тестування рівня засвоєності теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи (модульний контроль); оцінка (бали) за виконання лабораторних досліджень. Підсумкова оцінка виставляється після повного вивчення навчальної дисципліни, яка виводиться як сума проміжних оцінок за змістовні модулі. Остаточна оцінка рівня знань складається з рейтингу з навчальної роботи, для оцінювання якої призначається 70 балів, і рейтингу з атестації (іспиту) – 30 балів.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Оцінювання студента відбувається згідно з положенням «Про екзамени і заліки у Національному університеті біоресурсів і природокористування України» від 20.02.2015 р. протокол № 6 з табл. 1.

На заліку рейтинг студента з атестації R_{AT} (не більше 30 балів) визначається за формулою

$$R_{AT} = \frac{K_{ПРАВ}}{K_{ЗАГ}} * 30$$

де $K_{ПРАВ}$ – кількість правильних елементів у бланку відповідей студента;

$K_{ЗАГ}$ - загальна кількість елементів у бланку еталонних відповідей.

Рейтинг студента з атестації округлюється до цілого числа.

Для визначення рейтингу студента з дисципліни одержаний рейтинг з атестації додається до рейтингу з навчальної роботи.

$$R_{ДИС} = R_{НР} + R_{AT} .$$

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

Науково-методичне забезпечення передбачає: державні стандарти освіти, навчальний план підготовки фахівців освітнього рівня «Бакалавр» напряму підготовки «Соціальна робота», навчальну програму з дисципліни; електронний курс лекцій, підручники і навчальні посібники; інструктивно-методичні матеріали до практичних; індивідуальні навчально-дослідні завдання; контрольні роботи; текстові та електронні варіанти тестів для поточного і підсумкового контролю, методичні матеріали для організації самостійної роботи студентів.

12. Рекомендована література

Базова

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й.Капська, О.В.Безпалько, Р.Х.Вайнола; загальна редакція А.Й.Капської. – К., 2015. – 164 с.
2. Зозуляк-Случик Р.В. Етика соціально-педагогічної діяльності: навч. Посібник для студ. ВНЗ / Р.В. Зозуляк-Случик, Б.І.Ковбас. – Івано-Франківськ : Симфонія-Форте, 2017. – 212 с
3. Етика соціальної роботи: принципи і стандарти (Ухвалено Міжнародною федерацією соціальних працівників (МФСП) // Соціальна політика і соціальна робота. – 2018. – № 7. – С. 67-75.
4. Кодекс етики соціального працівника в Україні
5. Мащенко Ж.М. Духовність: феномен психології та об'єкт виховання. - К., Освіта України, 2018. – 100с.
6. Чекаль Л.А. Проблема взаємозв'язку морального та соціального оновлення: духовний вимір. / «Політологічний вісник». Збірник наукових праць. - К.: ІНТАС, 2012р., Випуск 68. - С.471-475.
7. Чекаль Л.А. Сенс історії: раціональність та надраціональність // Людина, суспільство, держава у філософському дискурсі: історія і сучасність (Матеріали міжнародної науково-практичної конференції), 271-272, К., 2017.
8. Чекаль Л.А. Історико-філософські студії щодо підходів до проблеми самопізнання за доби Нового часу XVII ст.// Соціокомунікативний простір України: історія та сьогодення (Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції), 158-159, К., 2020.

9. Чекаль Л. А. Особистісні трансформації сучасності: від постмодерного індивіда – до духовно зрілого громадянина / "Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія". Том 4, № 1 . - К., 2022.

Допоміжна

1. Веретенко О.О. Становлення професії соціального педагога в Україні / О.О. Веретенко // Практична психологія та соціальна робота. – 2017. – № 5. – С. 21-22.

2. Леонова В.І. Особливості професійної етики майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей // [Наукові записки \[Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя\]. Сер. : Психолого-педагогічні науки.](#) - 2018. - № 6. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzspp_2018_6_9.pdf

13. Інформаційні ресурси

1. [www. http://eknigi.org/](http://eknigi.org/)
2. <http://www.twirpx.com/>
3. www.ssm.kiev.ua/

**Конспект лекцій з дисципліни
«Етика та міжнародні стандарти соціальної роботи»**

Змістовий модуль 1. «Теоретичні засади етики соціальної роботи»

»

Тема лекційного заняття 1. Етика, мораль, духовність: етимологія, головні дефініції. Структура етики. Значення етичних наративів у сучасному світі. – 2 год.

Етика як вчення про мораль. Походження термінів «етика» та «мораль». Мораль як один із основних соціальних механізмів регуляції діяльності як окремої особистості так і суспільства в цілому. Походження етики як науки. Взаємозв'язок етики з іншими науками. Структурні складові етики (описова, загальна теорія моралі, нормативна, педагогічна, професійна, історія етичної думки).

Предмет, функції (пізнавальна, регулятивна, виховна, ціннісно-орієнтована) та завдання курсу «Етики соціально-педагогічної діяльності». Практичні передумови етичної професійної діяльності соціального педагога (низький рівень духовності та моральності у суспільстві в цілому, соціальна робота як інститут не є автономною, соціальна робота повинна мати свої, більш жорсткі етичні принципи та правила, професійна діяльність соціального педагога проводиться з людьми, які мають певні серйозні проблеми у житті, високий ступінь індивідуалізації праці та її творчий характер).

Сучасне суспільство може розвиватися за умови засвоєння і застосування етичних норм. Освіченість, вихованість, комунікабельність є найважливішими рисами успішної людини. Але досить часто нам трапляються випадки непорозуміння та відчуження у молодіжному середовищі, спровоковані недостатньо сформованими соціальними вміннями. Для їх формування необхідне у першу чергу ознайомлення з основами етики соціально-педагогічної діяльності та історією її розвитку.

Етимологія терміну «етика», тобто його походження і споріднені зв'язки з іншими словами, сягає глибокої давнини. Це слово виникло з давньогрецького «ethos», яке в різні часи мало різні значення. Спочатку воно означало місцезнаходження, спільне житло, потім – звичай, темперамент, характер, стиль мислення, а також усталену природу якогось явища. Пізніше видатний мислитель античності Арістотель, узявши за основу значення етосу як характеру, темпераменту, утворив прикметник «ethicos» - «етичний» для позначення особливої групи людських чеснот (мудрості, мужності, помірності, справедливості). Науку про етичні чесноти (особистісні якості), достоїнства характеру людини Арістотель назвав «ethica» - етика. Відтоді (IVст. до н.е.) етична наука дістала свою назву, яку носить і сьогодні.

За аналогією, у латинській мові від терміна «mos», «moris» - крій одягу і мода, звичай і порядок, вдача і характер людини – давньогрецький філософ Цицерон утворив прикметник «moralis» - моральний, тобто такий, що стосується характеру, норову, звичаю. Від нього пізніше увійшов у вжиток термін «moralitas» - мораль як наука про людські характери.

Російським аналогом терміна «мораль» є поняття «нравственность» (моральність). Першоджерелом стало слово «нрав» - характер, сукупність душевних якостей. Від нього і утворився прикметник «нравственный».

Отже, історія термінів дозволяє зробити висновок, що **етика – це наука про мораль (моральність).**

Відомо, що жодна людська спільнота не могла існувати і розвиватися без узгодження різноманітних суперечливих інтересів людей, дотримання певних взаємних обов'язків, правил поведінки, які поступово стали звичними, загальноприйнятими, перетворювалися на звичаї, традиції, стійкі норми моральної поведінки. Отож суспільство у процесі історичного розвитку виробило особливий соціальний інструмент для регулювання і спрямування поведінки кожної людини, щоб вона не тільки не руйнувала, а навіть зміцнювала суспільний організм. цим інструментом суспільної самоорганізації і є мораль.

Мораль існує у двох формах: **особистісні моральні якості** (відповідальність, милосердя) та **моральні норми** (не вкради, не вбий).

Теоретично етика призначена вирішувати моральні проблеми, які виникали перед людиною у житті - як слід поводитися, що є добром, а що вважається злом.

Структура етики як науки складається із шести змістовних блоків.

Емпірична або описова етика, яка описує, констатує та аналізує норми, звичаї, моральні чесноти представників різних народів і народностей, соціальних груп і прошарків, різних спільнот, які й складають моральні стосунки у суспільстві на різних етапах його розвитку.

Загальна теорія моралі, де мова йде про походження моралі, її сутність, структуру, специфіку тощо.

Нормативна етика – зведення вимог, приписів суспільства і стереотипів поведінки особистості, її моральних якостей, які відповідають суспільним моральним нормам.

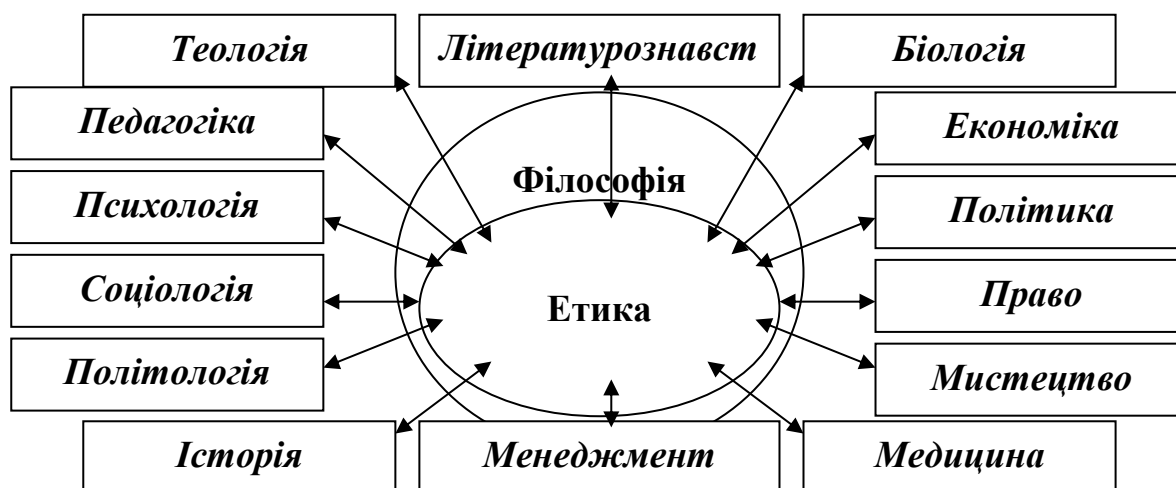
Теорія морального виховання або педагогічна етика, яка забезпечує засвоєння індивідами встановлених моральних зразків поведінки.

Професійна етика, яка покликана описати й обґрунтувати особливості моралі різних професійних груп, виходячи зі специфіки їхньої діяльності.

Історія етичної думки, яка демонструє, як утворюється коло етичних проблем, як змінювалися способи постановки проблем, підходили до їх вирішення, як поглиблювалося порозуміння природи моралі, її призначення і функції у житті суспільства, а також закономірностей її розвитку і функціонування.

Етика як самостійна дисципліна виділилася у кінці 18 століття. Вона історично склалася і розвивалася у лоні філософії. Етика тісно пов'язана з такими науками як соціологія, психологія, педагогіка, історія, етнологія, правознавство, теологія та ін. Вона пронизує чи не усі сфери людської діяльності (економіку, медицину, політику, мистецтво, право, управління тощо) (див. Рис.1). Коли мова йде про аналіз моральних почуттів і їхню роль у духовних пошуках людей, механізмів моральної оцінки і моральної і моральної регуляції, етика спирається на психологічне знання і взаємодіє з психологією. Походження моралі, закономірності її розвитку не можливо пояснити без звернення до історичних наук. Без взаємодії етики з педагогікою, психологією і соціологією не можна розібратися у моральному світі особистості, виявити реальні мотиви людських вчинків, визначити шляхи й методи формування моральної культури особистості в тому чи іншому соціоморальному середовищі. Традиційно етика пов'язана з правознавством, теологією і релігійною філософією, літературознавством. в осмисленні морального життя допомагають і художній образ, і релігійний ідеал, і правова норма.

Взаємозв'язок етики з іншими науками та сферами людської діяльності

Актуальність етичної регламентації соціальної роботи. Необхідність етичної регламентації професійної поведінки спостерігається у соціальній роботі і в сучасному українському суспільстві. **Основними внутрішніми причинами цього явища можна вважати наступні:**

1. Будь-яка сфера людської діяльності може функціонувати ефективно лише за відповідної етичної регламентації. Соціально-педагогічна робота проводиться в інтересах всього

суспільства, незалежно від того, спрямована вона на окремого індивіда, групу або соціум. Однак, будучи проявом моральності та гуманності суспільства стосовно його найменш захищених членів, соціально-педагогічна робота повинна володіти своїми власними, більш жорсткими етичними принципами і правилами, що регламентують діяльність її структур і представників.

2. На відміну від більшості інших видів діяльності, спрямованих на людей, соціально-педагогічна робота проводиться з людьми особливими, які мають серйозні проблеми, пов'язані з утрудненнями у здійсненні життєдіяльності. Тому праця фахівця в галузі соціальної роботи передбачає органічну єдність його кваліфікації та особливих духовних якостей, наявність почуття високої моральної відповідальності, готовності бездоганно виконати свій професійний обов'язок по захисту прав людини.

3. Між самою діяльністю у сфері соціального захисту та її кінцевим результатом існує такий етичний зв'язок, який обумовлює вибір соціальним працівником / педагогом не тільки мети, але й засобів її досягнення. Відомий вислів «мета визначає засоби» у соціально-педагогічній роботі не доречний.

4. Соціально-педагогічна робота відноситься до видів професійної діяльності з високим ступенем індивідуалізації праці. Діяльність соціального педагога / соціального працівника найчастіше може бути проконтрольована тільки побічно, оскільки здійснюється вона один на один з клієнтом. Вказана обставина вимагає від соціального працівника / педагога особливих навичок і повного дотримання етичних норм і правил спілкування з клієнтом і його соціальним оточенням.

5. Діяльність соціального працівника / педагога носить переважно творчий характер. Тому, оскільки ми маємо справу з творчим процесом, всі нюанси якого неможливо формалізувати, тому повинна існувати внутрішня етична регламентація діяльності, яка сприяє формуванню єдності підходів до вирішення проблем і обумовлює нормативну поведінку і дії фахівців.

6. Прагнення людини керуватися у своїх діях етичними нормами природно, проте в силу різних зовнішніх обставин (особливо в кризові періоди) воно може бути повністю або частково придушене. Тому готовність соціального працівника / педагога виступати з високих етичних позицій, моральне ставлення до клієнтів соціальної служби є його серйозним внеском у справу морального оздоровлення всього нашого суспільства.

Етика соціально-педагогічної діяльності – навчальна дисципліна, яка забезпечує оволодіння майбутніми соціальними педагогами нормами та правилами етичної поведінки в процесі їх професійної діяльності, а також підвищення рівня моральності студентської молоді.

Предметом етики СПД є закономірності вияву моралі у свідомості, поведінці, відносинах і діяльності соціального педагога.

Він, по суті, охоплює весь виховний процес: формування свідомості та регулювання моральних дій клієнта з одного боку, і моральну діяльність службовців різних виховних інституцій та соціальних установ з іншого.

Етичний аспект соціально-педагогічної діяльності зводиться до виховання морально-етичної культури. Соціальний педагог виховує особистість у різних умовах: дитячий садок, загальноосвітня школа, професійні училища, вищі навчальні заклади, позашкільні заклади освіти, клуби та бібліотеки, інтернати, соціальні центри та різні виправно-трудова установи. Таким чином, етика соціально-педагогічної діяльності є структурним компонентом філософії і соціальної педагогіки як науки та соціальної роботи як специфічної діяльності уповноважених органів держави та різних об'єднань громадян.

Під час вивчення дисципліни потрібно зосередитися на тому, яким повинен бути майбутній соціальний педагог, як він має поводитись в тій чи іншій ситуації. Також слід враховувати те, що в соціально-педагогічній діяльності необхідне дотримання етичних норм.

Мета етики соціально-педагогічної діяльності - виховання особистості на основі загальнолюдських та загальнонаціональних цінностей, що забезпечить високий рівень морально-етичної культури, в основі якого - ідеали добра, справедливості, істини. Отже, соціально-педагогічна діяльність спрямована на гуманізацію та демократизацію навчально-виховного процесу у закладах освіти та різних виховних установах.

Виховання морально-етичної культури - це формування моральної свідомості та розвиток моральних якостей особистості, необхідних для розв'язання моральних проблем, які виникають під час спілкування.

Головними завданнями етики соціально-педагогічної діяльності виступають: діагностування рівня морально-етичної культури особистості та вивчення впливу навколишнього середовища на клієнта, дослідження перспектив його морального розвитку, розробка методики виховання морально-етичної культури з урахуванням особистісних моральних якостей. Розв'язання цих завдань можливе за таких умов: дослідження чинників негативного впливу на моральний розвиток клієнта; визначення впливу середовища на рівень морально-етичної культури клієнта; допомоги та підтримки клієнтів, які перебувають у скрутному становищі; розробки технологій виховання на основі інтеграції зусиль освітніх закладів та різних установ.

Основні категорії навчального курсу: мораль, моральна особистість, моральний розвиток, моральність, моральна вихованість, моральне виховання, моральна освіта, рішення моральне, загальнолюдські цінності, морально-етична культура, манери, імідж тощо.

Питання про взаємовідносини законодавчого права та моралі посідає важливе місце у соціально-педагогічній діяльності. І право, і мораль мають між собою багато спільного, оскільки регулюють поведінку людини у суспільстві. Також як і законодавче право, мораль являє собою відносно стійку сукупність правил, які виражають загальнолюдські уявлення про справедливість. Такі правила або норми існують для всіх соціальних верств населення. Зауважимо, що норми права офіційно проголошуються у державі та закріплюються у законодавчих документах. Норми моралі живуть у свідомості суспільства, підтримуються силою суспільної думки, звичаями або особистісним уявленням про «добро» та «зло». Найбільш важлива різниця між нормами права та моралі у соціально-педагогічній діяльності між засобами, які регулюють поведінку клієнта. Так, виконання норм права забезпечується за допомогою правосуддя, адміністративних або кримінальних санкцій, моральні ж санкції контролюються духовним впливом всієї соціальної групи, суспільством в цілому.

У процесі виховання морально-етичної культури освітні та соціальні заклади відіграють важливу роль, впливаючи у ході реальної практики як на клієнтів, так і на співробітників. Зауважимо, що цінності, які декларуються соціальними педагогами, вихователями, можуть істотно розходитися із знаннями та життєвим досвідом клієнтів різних категорій. Вони ж, у свою чергу, можуть свідомо або несвідомо чинити опір виховному впливу, психологічно «тиснути» на молодого фахівця. Особливо складними для молодих спеціалістів є бесіди із лідерами злочинних угруповань, лідерами молодіжних неформальних асоціальних організацій. Зауважимо, що такі лідери, харизматичні, впевнені у собі, жорстокі та агресивні, наділені особливою силою, яка приваблює, володіють сугестивними техніками, тощо. Вони можуть легко переконати у своїй правоті, добираючи для цього вдалі вислови та яскраві приклади. Так, Н.Н. Пуховський та М.А. Алексєєва, розглядаючи аномалії психіки засуджених, відзначають, що вік та досвід перебування у виправно-трудовах установах роблять засуджених більш обережними і здатними створювати психологічний комфорт різними засобами. Треба пам'ятати, що у професійній діяльності таке спілкування може призвести до втрати моральної рівноваги самого фахівця, внаслідок чого він може відчувати слабкість, безпорадність, виснаженість або навіть безсилля. Це спричинено тим, що, крім нестачі практичного досвіду та вмінь, у молодого фахівця не сформований достатній рівень морально-етичної культури, який допоміг би зберігати твердість своїх моральних переконань.

Основними функціями етики СПД є:

Пізнавальна – полягає у тому, що вона допомагає майбутньому соціальному педагогу пізнати світ морального життя, свій внутрішній світ, внутрішній світ інших людей, власні та людські моральні якості.

Регулятивна – забезпечує регуляцію поведінки, відносин із клієнтами (або колегами) як під час виконання соціальним педагогом своїх професійних обов'язків, так і у різних сферах суспільного буття.

Виховна – полягає у формуванні моральної особистості, розвитку її самосвідомості, моральної саморегуляції та самовдосконалення.

- *Ціннісно-орієнтована* – орієнтує професійну діяльність соціального педагога на соціально значимі цінності, а також забезпечує дотримання встановлених етичних норм та правил.

Тема лекційного заняття 2. Етичні категорії. Їх генеза і трансформації. Давньосхідні підходи до загальнолюдської моралі – *4 год.*

Сутність поняття «мораль». Відмінні властивості моралі (імперативність, нормативність, оцінювальність). Основні соціальні функції моралі (гуманізуюча, гармонізація суспільних відносин, регулятивна, оцінювальна, світоглядна, пізнавальна, виховна). Основні структурні компоненти моралі (моральна свідомість, моральна діяльність, моральні відносини).

Структура моральної свідомості соціального педагога (раціонально-теоретичний і почуттєвий (морально-психологічному) рівні). Змістовний аспект почуттєвого рівня моральної свідомості (великий спектр почуттів (чесні, обов'язку, відповідальності), емоцій і уявлень про моральне й аморальне, моральні потреби, мотиви, ціннісні орієнтації, спрямування). Основні структурні елементи моральної свідомості соціального педагога на раціонально-теоретичному рівні (етичні знання, ідеали, погляди, переконання, норми, принципи, категорії).

Мораль – це сукупність вимог, приписів, норм і принципів щодо поведінки людини у ставленні її до суспільства, соціальних інститутів, суб'єктів, до інших людей і до самої себе з позиції добра чи зла.

Мораль відрізняється від інших форм духовного життя такими властивостями як імперативність, нормативність, оцінювальність.

Імперативність – це форма вираження повелінь (приписів, вимог), спосіб їх реалізації, що орієнтує особистість залежно від конкретно-історичних умов, обставин на конформізм, адаптацію до встановлених суспільством стандартів поведінки. Мораль у даному випадку велить як належно ставитися до людей, до суспільства, його інституцій, до природи і до самого себе.

Нормативність моралі виражає моральну необхідність, що існує у суспільстві, у дотриманні відповідних норм, правил, вимог для досягнення необхідного результату у стосунках між людьми. Моральні норми поділяються на два типи: норми-заборони (табу) відповідних дій та норми-зразки поведінки.

Оцінювальність моралі пов'язана із її здатністю до схвалення чи засудження явищ соціальної практики, дій, вчинків, поведінки людини, інших соціальних суб'єктів. Форми оцінювання виражаються у схваленні, погодженні, симпатії чи несприйнятті, обуренні, осуді, гніві тощо. Існують різні способи оцінювання: публічна і приватна, усна і друкована, ігнорування, захоплення, ідеалізація, визнання чи упередженість та ін.

Основними соціальними функціями моралі є гуманізуюча, гармонізація суспільних відносин, регулятивна, оцінювальна, світоглядна, пізнавальна, виховна.

Гуманізуюча ф-ція передбачає олюднення індивідів через моральну практику: і стихійну, і свідомо організовану, спрямовану. Мораль створює орієнтир людяності, повертає людині цілісність, повнокровність існування.

Регулятивна ф-ція – полягає у тому, що мораль регулює поведінку як окремої людини у всіх сферах її життєдіяльності, так і різних соціальних суб'єктів, суспільства у цілому.

Світоглядна ф-ція – визначає мораль як складову частину узагальнених та певним чином субординованих поглядів особистості, спільноти, суспільства на зміст та характер моральних відносин.

Оцінювальна ф-ція – реалізується через моральну оцінку (самооцінку), яка є виразом морального переконання особистості та громадської думки. Моральна оцінка здійснюється за допомогою понять моральної свідомості: добро, зло, благо, справедливість, совість, гідність, честь.

Пізнавальна ф-ція – полягає в осмисленні сенсу явищ і подій крізь призму добра і зла.

Виховна ф-ція – полягає у свідомому і цілеспрямованому формуванні особистості на загальнолюдських та конкретно-історичних моральних цінностях.

Ф-ція гармонізації людських і суспільних відносин – полягає у тому, що мораль разом з іншими формами духовного життя і соціальними інститутами через свої цінності, механізми знаходить шляхи примирення, залагодження, зняття суперечностей заради єдності, цілісності суспільства відповідно до ідеалів добра, справедливості, гуманізму.

Основними структурними компонентами моралі є: моральна свідомість, моральна діяльність, моральні відносини.

3. Кожен із цих структурних компонентів має свою підструктуру. Так, моральна свідомість включає моральні норми, принципи, категорії, мотиви, ціннісні орієнтації тощо.

Під **моральною свідомістю особистості** розуміють ідеальне віддзеркалення і регулювання власне моральних відносин у сфері педагогічної діяльності. Структуру моральної свідомості розглядають на двох рівнях: раціонально-теоретичному і почуттєвому (морально-психологічному).

Змістовний аспект почуттєвого рівня моральної свідомості охоплює великий спектр почуттів (честі, обов'язку, відповідальності), емоцій і уявлень про моральне й аморальне, моральні потреби, мотиви, ціннісні орієнтації, спрямування тощо.

У моральних почуттях педагога з більшою емоційною силою та безпосередністю, ніж на теоретичному рівні відбувається схвалення чи осуд, симпатії чи антипатії, їх зовнішні вияви бувають надто інтенсивним, у формі емоцій, радості або гніву, морального задоволення або незадоволення. Отже, будь-який вияв людських почуттів супроводжується безпосередніми емоційними реакціями: відбуваються зміни у виразі обличчя (міміка), у поставі всього тіла (пантоміма), а також в особливостях поведінки. Через свій зовнішній вияв емоції і почуття допомагають педагогу налагоджувати зв'язок із оточуючими.

Найпростіші моральні почуття виражають безпосереднє оціночне ставлення до того, що відбулося. У психологічній науці їх **називають ситуативними**. Вони виникають у процесі діяльності педагога, його спілкування із клієнтами, колегами. Ситуативні почуття надзвичайно рухомі та у своїй сукупності характеризують моральний настрій людини. Соціальний педагог несе безпосередню моральну відповідальність за створення умов, у яких клієнтові було б комфортно, без зайвої напруги, працювати, а настрої його був би життєрадісним, оптимістичним.

Моральні почуття відповідальності дозволяють педагогу відчувати значущість як своїх вчинків, так і інших, а також виконувати ті чи інші соціально значимі дії.

Підкреслюючи роль моральних почуттів у взаємовідносинах між людьми, відомий психолог Л.С.Виготський писав: *«Жодна форма поведінки не є настільки міцною, як пов'язана з емоцією. Тому якщо Ви хочете викликати у людини потрібні вам форми поведінки, завжди потурбуйтеся про те, щоб ці реакції залишали емоційний відбиток в учня. Жодна моральна проповідь так не виховує, як живе почуття, у цьому сенсі апарат емоцій є ніби спеціально пристосованим і тонким знаряддям, через яке найлегше впливати на поведінку»*.

До інтимних моральних почуттів людини належать – почуття любові, дружби, ніжності, делікатності, відданості, вірності й ін. У цих почуттях існує взаємозв'язок об'єктивного і суб'єктивного: в якості об'єктивного виступають суспільні норми, принципи, цінності, вплив середовища, а в якості суб'єктивного – особистісне ставлення соціального педагога до клієнтів на рівні симпатії і антипатії.

Моральна свідомість соціального педагога фіксує особливу моральну значущість почуття любові до людей. Любов характеризується вищою духовною напругою і ґрунтується на відкритті максимальної цінності конкретної людини. Люблять «не тому, що», а «не дивлячись ні на що». В усі часи любов до дітей визнавалася необхідною моральною якістю вихователя, виразником його духовної досконалості. Любов – це фундамент взаємної діяльності, на якому утворюються надійні взаємовідносини з людьми. Любов до людей виявляється у відношенні до них. Це відношення характеризується такими якостями як довіра, повага, вимогливість, почуття міри, справедливості, шляхетності, доброта. До них відносяться і взаємоповага, взаємна вимогливість і відповідальність.

Ще одна група моральних почуттів, (складні за змістом і стійкі) є **почуття суспільного переживання** (морально політичні або морально-громадські). До них належать почуття патріотизму, національної приналежності та єдності.

Педагог не може стояти поза суспільно-громадськими інтересами. На нього покладається надзавдання – виховати людське в людині, формувати справжнього патріота. Тому якщо почуття

інтимного плану ситуативні, динамічні, то почуття суспільного переживання відзначаються більш стійким та стабільним емоційним ставленням особистості до явищ дійсності.

Важливим елементом почуттєвого рівня структури моральної свідомості особистості викладача є **моральні мотиви**. У педагогічній сфері важливо зважати на дію зовнішньої і внутрішньої мотивації. До зовнішньої мотивації відносять нагороди, покарання. До внутрішньої мотивації відносять потреби, бажання досягти успіху, мрії та плани на майбутнє, а також цілі та ідеали.

Наступним компонентом почуттєвого рівня структури моральної свідомості є **ціннісні (моральні) орієнтації**. В. Малахов виділяє 2 типи цінностей: цінності, сенс яких визначається наявним потребами й інтересами людини, і цінності, які навпаки, надають смислу існування самої людини. Цінності, які обслуговують самоствердження людської особистості, і цінності, котрі творять і відроджують людину в певній принципово новій якості. Цінності другого типу інколи називаються «вищими» або «культурними», «смысловиттєвими», «самоцінностями».

Основним структурними елементами моральної свідомості на раціонально-теоретичному рівні є етичні знання, ідеали, погляди, переконання, норми, принципи, категорії та ін.

Етичні знання – це особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу віддзеркалення моральної дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності. Невід’ємними якостями етичних знань є науковість, систематичність, усвідомленість, осмисленість. Вони охоплюють знання моральних вимог, норм, правил поведінки. Соціологічні дослідження вчених свідчать, що педагог, у якого не сформовані наукові знання, вирішує етичні питання, спираючись на власні емпіричні переконання і погляди, і з цих позицій сприймає соціально-педагогічну практику. Проте знання етичних норм, правил, категорій не робить людину автоматично морально вихованою.

Етичні наукові знання активно сприяють формуванню у соціального педагога **морального ідеалу**. Моральний ідеал – це уявлення про найвищу моральну досконалість, яка як взірць, норма й найвища мета визначає певний спосіб і характер дії людини. Моральний ідеал необхідно розглядати не як пасивне очікування майбутнього, а як активний, творчий процес, спрямований на вдосконалення існуючої моральної дійсності, прагнення і здійснення «морально вищого», отже, гармонії у взаємовідносинах «соціальний педагог - клієнт», «соціальний педагог - суспільство».

Переконання – це основна моральна настанова, яка визначає мету і напрям вчинків людини, тверда впевненість у чомусь, заснована на певній ідеї, на світогляді. Переконаннями стають ті моральні знання, які не лише засвоєні, але і творчо перероблені індивідом відповідно до власного світогляду, що несуперечливо вписуються в його ідейні прагнення і становлять його компонент. Ось чому переконання знаходять широкий вияв у практичній діяльності та поведінці соціального педагога, стають його орієнтирами та спрямовувачами. Вони дисциплінують волю, здійснюють самоконтроль людини, здатні стримувати бажання, які суперечать потребам інших людей, колективу, суспільству.

Моральна свідомість особистості виявляє себе не лише в почуттєвій та раціональній формі, але й вольовій.

_____ Чекаль Л.А.